

Łukasz Kut

Instytut Nafty i Gazu, Oddział Krosno

Wpływ mikrocementu na parametry zaczynu i kamienia cementowego

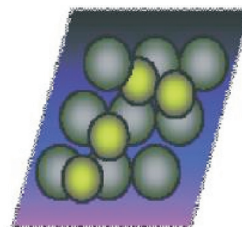
Wprowadzenie

Mikro cement jest środkiem o bardzo szerokim zastosowaniu; zarówno w wiertnictwie, geotechnice, jak i budownictwie. Może on być stosowany do sporządzania zaczynów cementowych, poprawiając niektóre ich właściwości. Mikro cement na bazie cementu odznacza się dużą miąższością (ponad 95% jego cząstek ma wielkość poniżej 12 μm) oraz charakteryzuje się odpornością na działanie siarczanów.

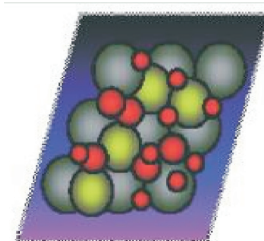
Powierzchnia właściwa produkowanych w naszym kraju mikro cementów wynosi od 1100 do 1500 m^2/kg , jest więc trzy- czterokrotnie większa od powierzchni właściwej zwykłych cementów portlandzkich. Wysokie rozdrobnienie, a przy tym korzystny, wąski przedział wielkości ziaren (w większości od 2 do 16 μm) sprawia, iż zaczyny mikro cementowe odznaczają się doskonałymi właściwościami penetracyjnymi.

Mikro cement znalazł zastosowanie m.in. przy iniekcji wzmacniającej i uszczelniającej, w budownictwie podziemnym, wzmacnianiu luźnych skał klastycznych, podbudowywaniu i zabezpieczaniu wykopów budowlanych, przy palach iniekcyjnych, stabilizacji skał oraz zabezpieczeniu obszarów skażonych po działalności przemysłowej. Ze względu na łatwość zastosowania i brak skurczu, mikro cement zyskuje coraz większe uznanie i coraz częściej jest stosowany w wiertnictwie.

Badania laboratoryjne zaczynów cementowych z dodatkiem mikro cementów wykonywano zgodnie z normami: PN-85/G02320 *Cementy i zaczyny cementowe do cementowania w otworach wiertniczych* oraz API SPEC 10 *Specification for materials and testing for well cements*, przy użyciu wysokiej klasy aparatury pomiarowej, którą dysponuje Laboratorium Zaczynów Uszczelniających Instytutu

Rys. 1. Ułożenie ziaren cementu w „czystym” zaczynie cementowym (widoczne „pustki” w przestrzeni pomiędzy poszczególnymi ziarnami)

Rys. 2. Ułożenie ziaren cementu i mikro cementu w zaczynie cementowym (widoczne wypełnienie przestrzeni międzyziarnowej przez mikro cement)

Nafty i Gazu (aparatura firmy Chandler: konsystometry HTHP, konsystometr HTHP połowy, konsystometr atmosferyczny, prasa filtracyjna z mieszaniem, wiskozymetry Fann i maszyna wytrzymałościowa oraz autoklawy do sezonowania próbek).

Badania laboratoryjne, przeprowadzone w temperaturze 20°C oraz 40°C, polegały na określeniu wpływu mikro cementu na właściwości reologiczne i czasy wiązania zaczynu, a także na parametry mechaniczne kamienia cementowego. Wyniki tych badań przedstawiono w tablicach 1-4 oraz na wykresach 1-4.

Badania laboratoryjne

Do badań laboratoryjnych wykorzystano 4 składy zaczynów cementowych, różniących się proporcjami w/c, do których dodawano kolejno mikrocement w ilości od 5% do 20%. Ilość i rodzaj pozostałych składników nie ulegały zmianie. Celem badań było określenie wpływu mikrocementu na właściwości zaczynów i powstałych z nich kamieni cementowych, oznaczonych w temperaturach 20°C oraz 40°C.

Wyniki badań właściwości reologicznych zaczynów cementowych z dodatkiem 5% i 10% mikrocementu produkcji krajowej oraz mikrocementu Ultrafin zamieszczono w tablicy 1. Zastosowanie dodatku po 5% mikrocementów nie wpłynęło znacząco na reologię zaczynów – przy tej

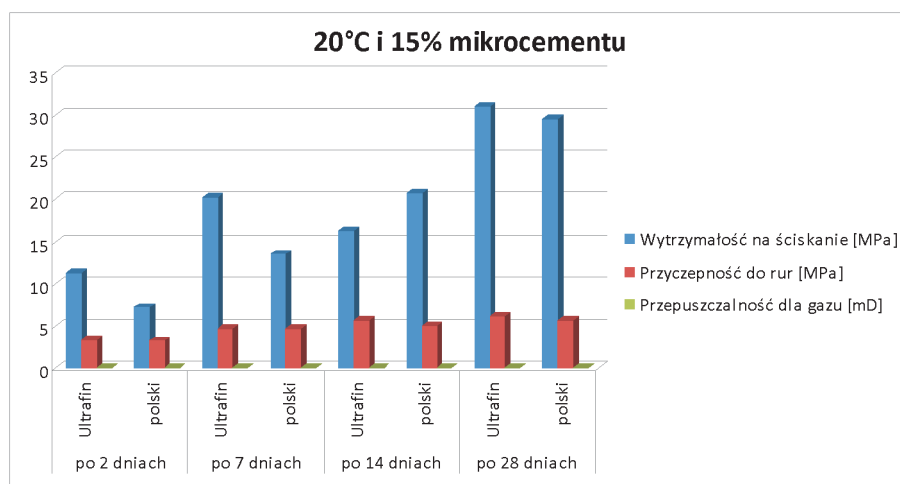
zawartości mikrocementu wyniki dla obu zaczynów były porównywalne. Niewielkie różnice we właściwościach reologicznych stwierdzono po zwiększeniu ilości mikrocementu do 10%. Zaczyn z dodatkiem mikrocementu Ultrafin posiadał mniejszą rozlewność oraz wyższą lepkość w porównaniu do zaczynu z mikrocementem produkcji polskiej. Gęstości oraz czasy początku i końca wiązania w 40°C były do siebie zbliżone, natomiast w temperaturze 20°C początek wiązania zaczynu z mikrocementem Ultrafin wystąpił o 40 minut szybciej.

Przeprowadzone badania zaczynów z dodatkiem 15% i 20% mikrocementów, których wyniki przedstawiono w tablicy 2, wykazały, że w obu przypadkach mieszaniny

Skład 1	Zaczyn z dodatkiem 5% mikrocementu	Zaczyn z dodatkiem 10% mikrocementu
Woda w/c	0,5	0,5
Odpieniacz	1,0	1,0
Upłynniacz	0,2	0,2
Antyfiltrat	0,2	0,2
Stabilizator	2,0	2,0
Lateks	10,0	10,0
CaCl ₂	4,0	4,0
Mikrocement	5,0	10,0
Cement	100,0	100,0
Środek spęczniający	0,3	0,3

Tablica 1.

	Mikrocement Ultrafin 5%	Mikrocement polski 5%	Mikrocement Ultrafin 10%	Mikrocement polski 10%				
Rozlewność [mm]	275	280	270	290				
Gęstość [g/cm ³]	1,72	1,72	1,74	1,75				
Odstój wody [%]	0,2	0,2	0,0	0,8				
Odczyty z aparatu Fann [obr./min]	600	108	108	136				
	300	62	61	81				
	200	47	44	58				
	100	28	26	36				
	60	20	17	26				
	30	13	11	17				
	6	5	4	7				
	3	4	3	5				
	3 po 10 min	12	9	19	7			
20°C [h]	pw	kw	pw	kw	pw	kw	pw	kw
	3 h 40 min	5 h 25 min	3 h 45 min	5 h 30 min	4 h 5 min	5 h 50 min	4 h 45 min	6 h
40°C [h]	1 h 25 min	2 h 30 min	1 h 30 min	2 h 30 min	1 h 50 min	3 h	2 h	3 h 10 min

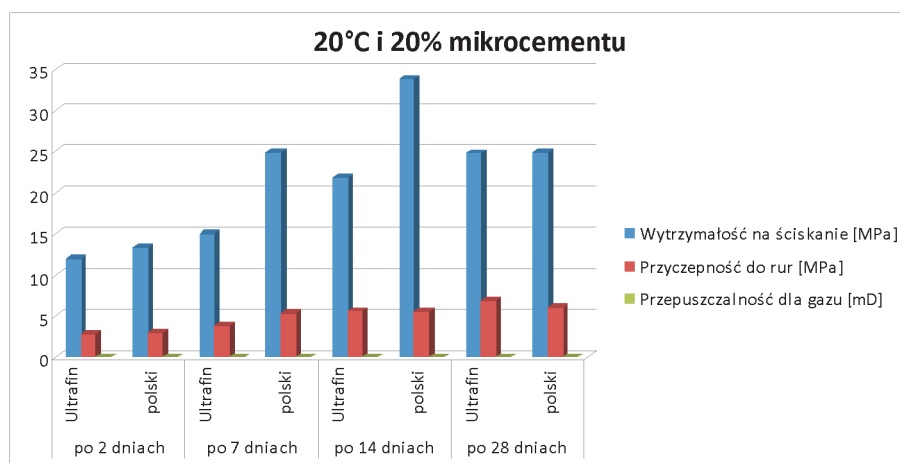

Wykres 1.

Skład 2	Zaczyn z dodatkiem 15% mikrocementu	Zaczyn z dodatkiem 20% mikrocementu
Woda w/c	0,52	0,52
Odpieniacz	1,00	1,00
Uplynnaczn	0,20	0,20
Antyfiltrat	0,20	0,20
Stabilizator	2,00	2,00
Lateks	10,00	10,00
CaCl ₂	4,00	4,00
Mikro cement	15,00	20,00
Cement	100,00	100,00
Środek spęczniający	0,30	0,30

Tablica 2.

		Mikro cement Ultrafin 15%	Mikro cement polski 15%	Mikro cement Ultrafin 20%	Mikro cement polski 20%				
Rozlewność [mm]		220	280	215	250				
Gęstość [g/cm ³]		1,77	1,75	1,77	1,78				
Odstój wody [%]		0,0	0,0	0,0	0,0				
Odczyty z aparatu Fann [obr./min]	600	150	114	196	179				
	300	92	68	121	106				
	200	72	50	95	78				
	100	49	29	66	48				
	60	38	19	53	35				
	30	29	12	41	22				
	6	17	5	25	11				
	3	15	3	20	8				
	3 po 10 min	36	9	48	30				
20°C [h]	pw	kw	pw	kw	pw	kw	pw	kw	
	4 h 40 min	6 h	4 h 20 min	5 h 45 min	3 h 30 min	4 h 45 min	4 h 20 min	5 h 40 min	
40°C [h]		2 h 20 min	3 h 20 min	2 h 25 min	3 h 35 min	1 h 45 min	2 h 45 min	2 h	2 h 40 min

Wykres 2.

zawierające mikrocement Ultrafin posiadały mniejsze rozlewności oraz wyższe parametry reologiczne od tych z dodatkiem mikrocementu produkcji krajowej. Przy ilości 15% mikrocementu zaczyn cementowy z dodatkiem Ultrafin posiadał większą gęstość. Oba zaczyny nie wykazały odstoju wody wolnej. Czasy wiązań tych zaczynów przy zawartości 15% mikrocementu (zarówno w 20°C, jak i 40°C) były porównywalne, natomiast przy zawartości

20% mikrocementu proces wiązania zaczynu z dodatkiem Ultrafinu w 20°C zachodził znacznie szybciej.

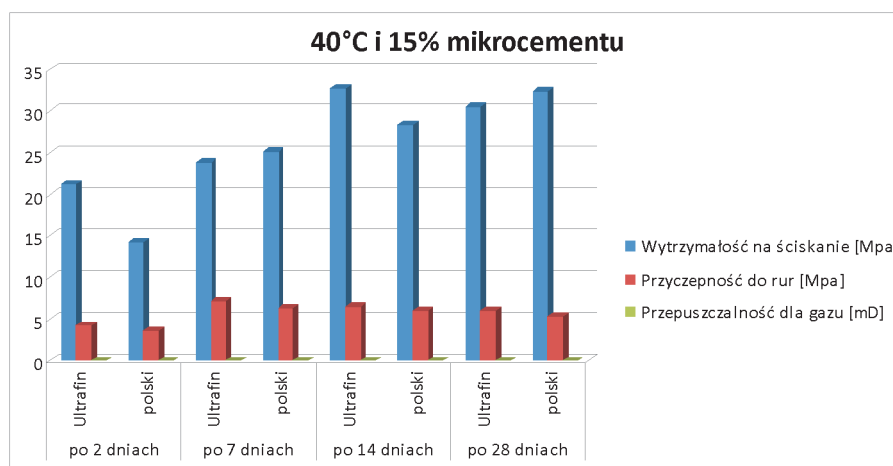
Wyniki badań właściwości mechanicznych kamieni cementowych przechowywanych w temp. 20°C oraz zawierających 15 i 20% mikrocementów zamieszczono w tabelicy 3, a także na wykresach 1 i 2. W obu tych przypadkach kamienie cementowe są nieprzepuszczalne dla gazu oraz mają porównywalną przyczepność do rur. Przy

Tablica 3. Właściwości mechaniczne kamieni cementowych w temp. 20°C

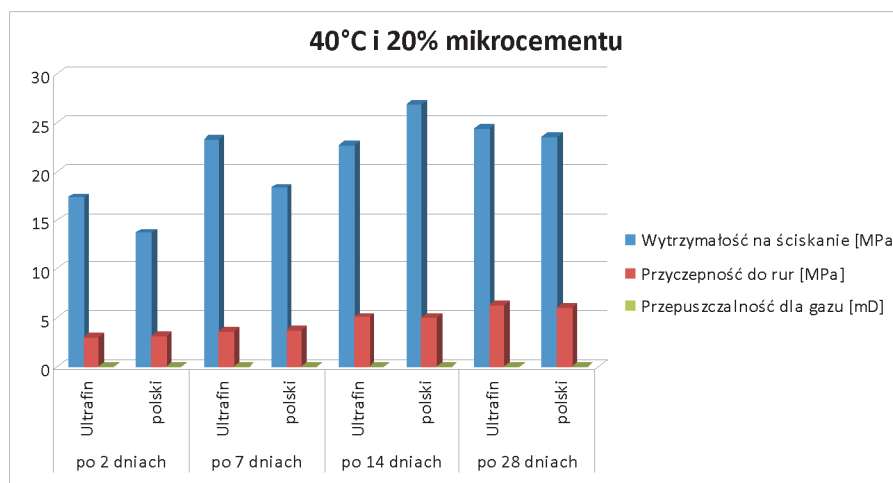
20°C	Po 2 dniach		Po 7 dniach		Po 14 dniach		Po 28 dniach	
15% mikrocementu	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski
Wytrzymałość na ściskanie [MPa]	11,3	7,2	20,3	13,5	16,3	20,8	31,0	29,6
Przyczepność do rur [MPa]	3,3	3,2	4,6	4,6	5,6	5,0	6,1	5,6
Przepuszczalność dla gazu [mD]	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20% mikrocementu	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski
Wytrzymałość na ściskanie [MPa]	12,0	13,3	15,0	24,9	21,8	33,8	24,8	24,9
Przyczepność do rur [MPa]	2,8	3,0	3,8	5,3	5,6	5,5	6,9	6,0
Przepuszczalność dla gazu [mD]	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Tablica 4. Właściwości mechaniczne kamieni cementowych w temp. 40°C

40°C	Po 2 dniach		Po 7 dniach		Po 14 dniach		Po 28 dniach	
15% mikrocementu	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski
Wytrzymałość na ściskanie [MPa]	21,2	14,2	23,8	25,2	32,7	28,3	30,6	32,4
Przyczepność do rur [MPa]	4,2	3,6	7,1	6,3	6,5	6,0	6,0	5,3
Przepuszczalność dla gazu [mD]	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20% mikrocementu	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski	Ultrafin	polski
Wytrzymałość na ściskanie [MPa]	17,3	13,7	23,3	18,3	22,7	26,8	24,4	23,5
Przyczepność do rur [MPa]	3,0	3,1	3,6	3,7	5,1	5,0	6,3	6,0
Przepuszczalność dla gazu [mD]	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Wykres 3.

Wykres 4.

zawartości 15% mikrocementu, do 7 dni od sporządzenia zaczynu, próbki z mikrocementem Ultrafin posiadały wyższą wytrzymałość na ściskanie, jednak z upływem czasu różnice te były coraz mniej widoczne. Zwiększenie zawartości mikrocementu do 20%, do 14 dnia zwiększyło wytrzymałość na ściskanie kamienia cementowego z dodatkiem mikrocementu produkcji krajowej, jednak już po 28 dniach przechowywania rodzaj mikrocementu nie miał większego znaczenia na wartość tego parametru.

Wyniki właściwości mechanicznych kamieni cementowych badanych w temp. 40°C, z zawartością 15 i 20% mikrocementu, zilustrowano na wykresach 3 i 4. Przy

tych zawartościach mikrocementów kamienie cementowe były nieprzepuszczalne dla gazu oraz charakteryzowały się porównywalną przyczepnością do rur. Przy zawartości 15% mikrocementu, po 2 dniach próbka z mikrocementem Ultrafin posiadała wyższą wytrzymałość na ściskanie od tej z mikrocementem produkcji krajowej, jednak z upływem czasu różnice te były coraz mniejsze. W przypadku dodatku 20% mikrocementów, po 2 i 7 dniach kamienie cementowe z mikrocementem Ultrafin charakteryzowały się większą wytrzymałością na ściskanie, ale już po 28 dniach przechowywania wartości te były porównywalne do kamieni z mikrocementem produkcji polskiej.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań technologicznych zaczynów i kamieni cementowych z zawartością od 5% do 20% mikrocementu produkcji krajowej i Ultrafinu oraz otrzymanych wyników można stwierdzić, że:

- Zaczyny z 5-procentowym dodatkiem mikrocementów Ultrafin i polskiego posiadały zbliżone wartości rozlewności oraz gęstości. Początki i końce ich wiązania były porównywalne – zarówno w 20°C, jak i 40°C.

- 10-procentowy dodatek mikrocementu wpływał na zwiększenie gęstości mieszanin. Zaczyn cementowy z dodatkiem mikrocementu Ultrafin w temp. 20°C osiągał początek i koniec wiązania szybciej niż z dodatkiem 10% mikrocementu polskiego, natomiast w temp. 40°C czasy te były podobne.
- Kolejne zwiększanie ilości mikrocementu do 15 i 20% wykazało mniejsze rozlewności i wyższe lepkości zaczynów z dodatkiem mikrocementu Ultrafin, zaś gęstości obu mieszanin były zbliżone.
- Zwiększenie ilości mikrocementu do 20% wpłynęło na skrócenie czasów początku i końca wiązania; zarówno dla zaczynu z mikrocementem Ultrafin, jak i tego produkcji krajowej.
- Zaczyny cementowe z dodatkiem mikrocementów w ilościach mniejszych niż 10% posiadały minimalne odstoje wody – około 0,2÷0,8%.
- Kamienie cementowe z dodatkiem 15% i 20% zawartości mikrocementów, przechowywane w obu ww. temperaturach były nieprzepuszczalne dla gazu.
- Po 2 i 7 dniach próbki kamieni cementowych z zawartością 15% mikrocementów posiadały wyższe przyczepności do rur niż te z dodatkiem 20% mikrocementów, jednak po 14 i 28 dniach wyniki te były już zbliżone.
- Kamienie cementowe z zawartością 15% mikrocementu Ultrafin w obu ww. temperaturach po dwóch dniach posiadały wyższe wytrzymałości na ściskanie od tych z domieszką mikrocementu produkcji krajowej, jednak wraz z upływem czasu różnice te zanikały.
- W przypadku zaczynów cementowych z 20-procentowym dodatkiem mikrocementów kamień cementowy z mikrocementem produkcji krajowej w 20°C posiadał do 14 dni wyższą wytrzymałość na ściskanie od tego

z mikrocementem Ultrafin, jednak już po 28 dniach wartości te były porównywalne. W temperaturze 40°C do 14 dni występowała odwrotna zależność.

- Kamienie cementowe z dodatkami 15 i 20% mikrocementów w temp. 20°C po dwóch dniach sezonowania posiadały zbliżone wartości wytrzymałości na ściskanie, jednak po 28 dniach kamienie z dodatkiem 15% mikrocementu charakteryzowały się wyższymi wartościami tego parametru. Podobna zależność wystąpiła w przypadku badań w temp. 40°C.

Mikro cement posiada ziarna mniejsze niż cement, dzięki czemu wypełniają one wolne przestrzenie między ziarnami cementu, co w późniejszym czasie wpływa na lepsze zespolenie kamienia cementowego oraz poprawia jego właściwości mechaniczne. Dodawanie do zaczynów cementowych w niewielkich ilościach różnych mikrocementów nie ma istotnego wpływu na zmiany parametrów reologicznych. Dalsze zwiększanie ilości dodawanych mikrocementów poprawia parametry zaczynu i kamienia cementowego, jednak istnieje pewna granica ilości mikrocementu w zaczynie, po przekroczeniu której parametry kamienia cementowego z upływem czasu ulegają pogorszeniu.

Właściwości reologiczne przebadanych zaczynów cementowych sporządzonych z mniejszymi ilościami mikrocementów (5%, 10%) były porównywalne, natomiast przy większych ich zawartościach (15 i 20%) można było zauważyć nieznaczne różnice w niektórych pomiarach. Analizując parametry mechaniczne wykonanych kamieni cementowych i bardzo zbliżone do siebie rezultaty, można stwierdzić, że stosowanie mikrocementu Ultrafin lub mikrocementu produkcji polskiej nie będzie miało znaczącego wpływu na różnice w efektach.

Artykuł nadesłano do Redakcji 6.09.2011 r. Przyjęto do druku 15.11.2011 r.

Recenzent: prof. zw. dr hab. inż. Józef Raczkowski

Literatura

- [1] *Micro Matrix Cement*, ulotka firmy Halliburton.
- [2] Fornal J.: *Doskonalenie zaczynów cementowych z dodatkiem mikrokrzemionki i mikrocementu jako blokatorów migracji gazu*. Praca INiG, Kraków, sierpień 1999.
- [3] Kątna Z. i in.: *Opracowanie receptury zaczynu cementowego z udziałem mikrocementu „ULTRAFIN”, wraz z interpretacją wyników*. Praca INiG, Kraków, marzec 2010,
- [4] www.heidelbergcement-geotechnik.de

Mgr inż. Łukasz KUT – absolwent Akademii Górniczo-Hutniczej. Pracownik Instytutu Nafty i Gazu Oddział w Krośnie. Zajmuje się badaniami zaczynów uszczelniających.